

Dijitalleşen Dünya'da Din Antropolojisini Yeniden Düşünmek

İhsan ÇAPCIOĞLU *

Öz

Antropoloji bilimi; arkeolojik antropoloji, linguistik antropoloji, biyolojik/fiziksel antropoloji ve kültürel antropoloji olmak üzere belli başlı alt disiplinlere ayrılır. Bunlar arasında din antropolojisinin bağlı olduğu disiplin olarak kültürel antropoloji, geçmiş kültürlerin kalıntılarından hareketle insan davranışını açıklamaya çalışan arkeologları, kültürü koruyan ve gelecek kuşaklara aktaran bir araç olarak dili inceleyen filologları ve incelenen kültürler üzerinde yoğunlaşan etnologların birikimlerini içine alan zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Din-kültür ilişkisinin boyutlarına odaklanan din antropolojisi ise, kültürle göre biçimi ve içeriği farklılaşan dini inanç, pratik ve sembollerdeki çeşitliliğin toplumsal sonuçlarını inceler. İnsani-kültürel çeşitliliğin belli başlı dini sistemlerdeki görünümünü anlamaya ve açıklamaya çalışır. Din antropolojisi çalışmalarında, dini düşünce ve davranışların kökenleri ile sosyokültürel ve ideolojik işlevleri zaman ve mekân parametrelerine bağlı değişimler çerçevesinde ele alınır. Bu çalışmalarda tarihsel ve toplumsal bağlamların özgün niteliklerine dikkat çekilerek toplumların dini düşünce ve davranışlarını belirleyen insani, kültürel ve toplumsal etmenler karşılaştırmalı bir yaklaşımla tartışılır. Bununla birlikte 21. yüzyılın başdöndürücü bir hızla değişen dünyasında din antropolojisi de inceleme alanına giren konularda çeşitli değişimlere sahne olmaktadır. Bu değişimlerin aktörü olan dijitalleşme süreci, din ve kültür etkileşimde yeni yaklaşımların habercisi ve hazırlayıcısı durumundadır. Dijitalleşen dünyanın yeni imkânları, zaman ve mekân engelini ortadan kaldırarak insanlar arasındaki kültürel etkileşimlere akışkan bir nitelik ve yeni boyutlar kazandırmaktadır. Yeni kültürün beraberinde getirdiği yeni insana ilişkin tartışmalar ise insan, kültür ve din ilişkisinin yeni doğasını anlamayı gerektirmektedir. Bu makalede, dijital kültür ortamında din antropolojisinin imkânı çeşitli boyutlarıyla tartışmaya açılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din antropolojisi, kültür, inanç, ritüel, sembol, dijitalleşme, yeni insan.

Rethinking the Anthropology of Religion in a Digitalized World

Abstract

The science of anthropology is divided into certain sub-disciplines: archaeological anthropology, linguistic anthropology, biological/physical anthropology and cultural anthropology. Among these, cultural anthropology, as the discipline to which the anthropology of religion belongs, has a rich diversity that includes the knowledge of archaeologists who try to explain human behavior based on the remains of past cultures, philologists who study language as a tool that preserves culture and transmits it to future generations, and ethnologists who focus on the cultures studied. The anthropology of religion, which focuses on the dimensions of the relationship between religion and culture, examines the social consequences of the diversity in religious beliefs, practices and symbols that differ in form and content according to cultures. It tries to understand and explain the manifestations of human-cultural diversity in major religious systems. In anthropological studies of religion, the origins of religious thought and behavior and their sociocultural and ideological functions are examined within the framework of changes depending on time and space parameters. In these studies, attention is drawn to the unique characteristics of historical and social contexts and the human, cultural and social factors that determine the religious thoughts and behaviors of societies are discussed with a comparative approach. However, in the rapidly changing world of the 21st century, the anthropology of religion is also witnessing various changes in its field of study. The digitalization process, which is the actor of these changes, is the harbinger and preparer of new approaches in the interaction of religion and culture. The new possibilities of the digitalized world eliminate the barriers of time and space, giving cultural interactions between people a fluid quality and new dimensions. Discussions about the new human being brought about by the new culture require understanding the new nature of the relationship between human, culture and religion. In this paper, the possibility of anthropology of religion in the digital cultural environment is discussed in various dimensions.

Key words: Anthropology of religion, culture, belief, ritual, symbol, digitalization, new human

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ihsancapcioglu@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0003-4796-5232

Giriş

Dünya ölçeğinde kültürler yapay zekânın, makine öğrenmesinin ve bilişsel programlamanın vaatleri ve imkânları tarafından tarihte hiç olmadığı kadar kuşatılmış durumdadır. Siyasi, ekonomik, teknik, toplumsal ve çevresel sistemlerin üst üste bindiği dünyamızda, insanların ve toplumların hayatı her geçen gün geçmişte hiç olmadığı kadar birbirine bağlı/bağımlı hale gelmektedir. İçinde yaşadığımız dünyayı anlamlandırmada *insan* faktörünün en önemli etken olduğunu kendimize ve kültürümüze bir an önce hatırlatmak durumundayız. İnsanı kültürel ortamında inceleyen bir alan olarak antropoloji, gözlem, empati ve içgözlemsel köklere dayanan modern bir sosyal bilim dalıdır. Antropoloji biliminde tarihsel olarak iki ana düşünce okulu/ekolü vardır. Bunlardan Kuzey Amerika geleneği, arkeoloji, dil bilimi, maddi/biyolojik antropoloji olmak üzere dört ana unsurdan oluşur. Britanya/Avrupa antropoloji araştırmaları tarihi, daha çok sosyal ve kültürel çalışma alanlarıyla sınırlıdır. Britanya düşünce okulu 19. ve 20. yüzyılda başlıca Avrupa devletlerinin müstemlekeci projelerinden doğmuştur. Genel olarak antropoloji çalışmaları tek yönlüdür. Bu çalışmalarda Küresel Kuzey ülkeleri, Küresel Güney ülkelerini üstlene gelmiştir.

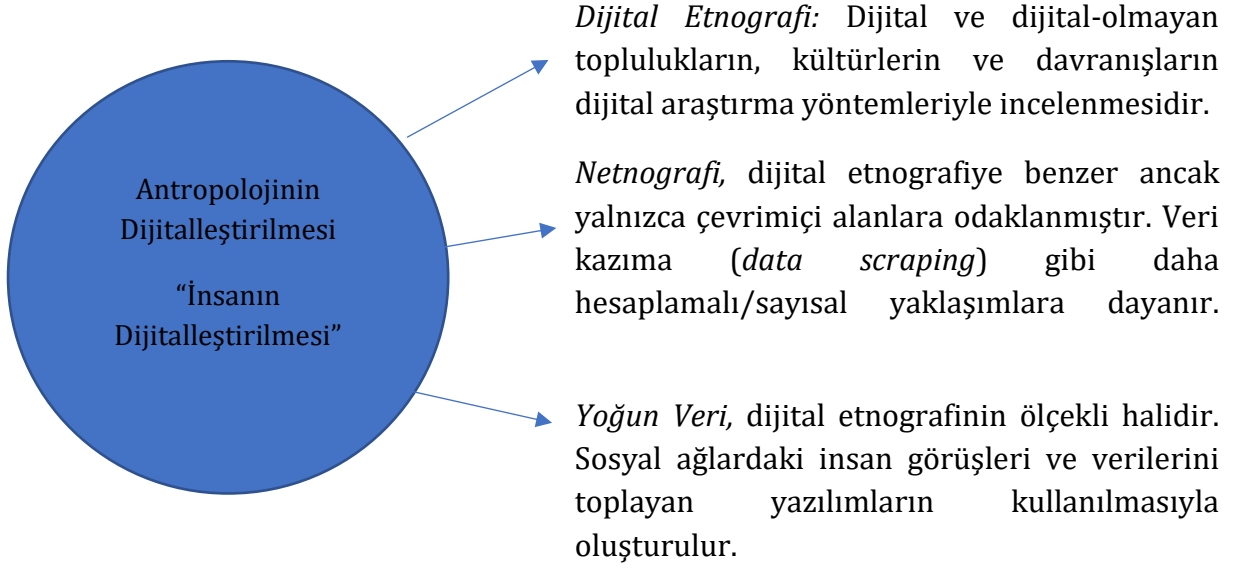
Antropolojinin bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkışı 1920'ler ile tarihlendirilmektedir. Kaynağını doğa bilgisinden alan antropoloji, zamanla kültürel ayrıntılara odaklanmasıyla farklılaşır. Bu ise genellikle "öteki" olarak tanımlanan toplumların daha küçük ve marjinal topluluklar biçiminde ve karşılaştırmalı olarak incelenmesi yoluyla gerçekleştirilir. Dijital devrimin başlangıcı olarak kabul edilen 1980'lere kadar antropolojik çalışmalar söz konusu kültürlerle ilişkili olarak yapılmaya devam etmiştir. Bilgisayarların insan toplumları için ortak alan olmaya ve ilk mobil telefonların ticari olarak kullanılmaya başlanması ile birlikte "dijital teknolojiler", gündelik hayatın önemli bir parçası olarak işlev görmeye başlar. 1990'lardan itibaren antropologlar dijital platformlarda araştırmalar yapmaya ve mesleklerinde dijital araştırma yöntemlerini kullanma eğilimi gösterir. Büyük veri (*big data*) ve veri bilimi devriminin başlangıcı kabul edilen 2000'lerin ortasından sonuna kadar dünya çapında verinin özgürce dolaşımı dünyamızı dönüştürmeye başlar (Şahin ve Çapcıoğlu, 2021: 684-696). Bu dönemde antropologlar arasında veri bilim ve büyük veri analizi yükselişe geçer.

Antropolojide Dijitalleşme

Büyük veri analizi, incelenen konunun bütününe görme imkânı sağladığı için 2016 yılından itibaren popüler istihdam alanları arasında "veri bilimci" ilk sıralarda yer almaktadır. 2010'lardan itibaren antropolojik çalışmalarda "*dijitalin antropolojik yapılandırılması*" olarak adlandırabileceğimiz bir alana geçilir. Bu dönemde antropologlar veri bilimi ile küresel ölçekte neyin kaybedildiğini sorgulamaya başlar: *kültürel bilgi mi, empati mi, insan sezgisi mi?* Büyük veriye antropolojik cevap olarak yoğun veri akışı, veri analizine zengin insan çeşitliliğini entegre eder. 2020'lerin başı itibarıyla ise antropolojide harmanlanmış dijital yenilik çağına geçilir. Bugün dijitalin

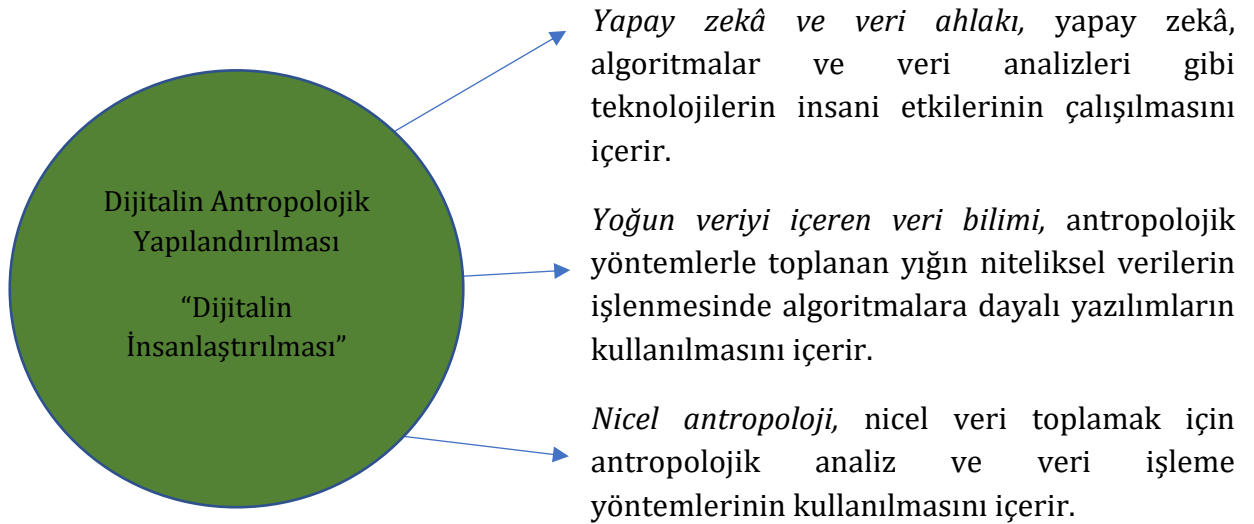
antropolojik olarak yapılandırılması ile antropolojinin dijitalleştirilmesinin harmanlanmasına yönelik çabalar devam etmektedir.

Şekil 1: Antropolojinin Dijitalleştirilmesi

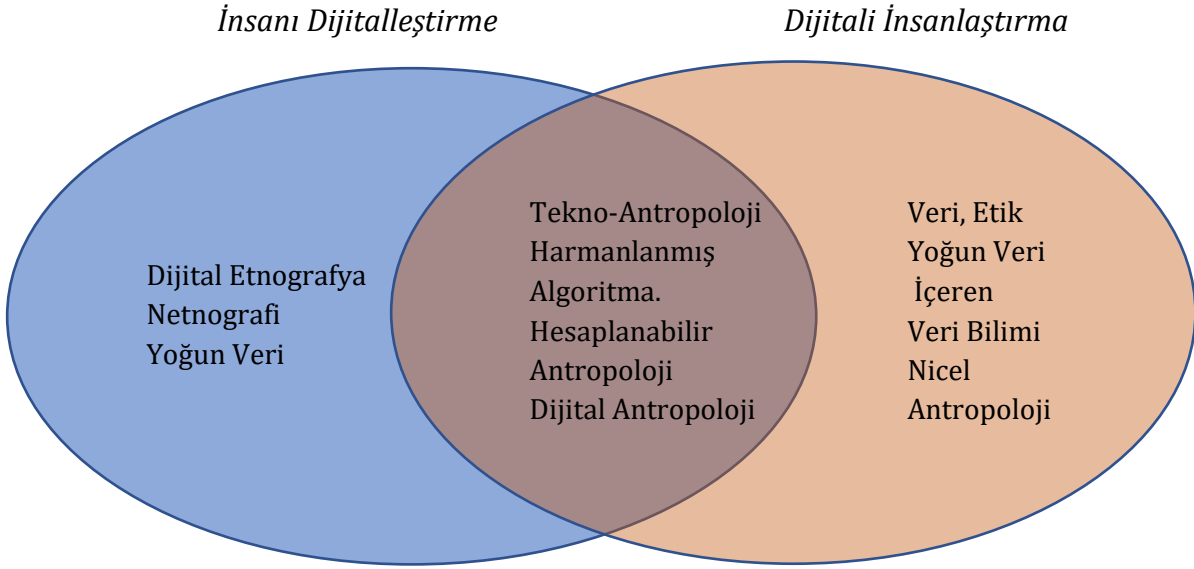
Antropolojinin dijitalleştirilmesi, antropolojik uygulamaların dijital ortamlara dijital araçlar kullanılarak taşınmasını ifade eder. Dijital platformlar, "insan olmak" ile ilgili olarak bize ne(ler) öğretebilir, dijital teknolojilerle insanlar arasındaki *simbiyotik* ilişki nedir?

Şekil 2: Dijitalin Antropolojik Yapılandırılması

Dijitalin antropolojik olarak yapılandırılması, "dijital" olana yönelik küresel hayranlığın ya da bağımlılığın, antropolojik yöntem ve teknikler kullanılarak araştırılmasıdır. Algoritmaların içindeki sapmalar nelerdir, sosyal medyanın mahremiyete etkileri, büyük veri analizleri süreçleriyle kaybedilenler nelerdir gibi soru ve sorunlar bu çerçevedeki öncelikli araştırma konularıdır.

Kesişimdeki Yenilikler Alanı

Şekil 3: Kesişimdeki Yenilik Alanı

İnsanı dijitalleştirme ve dijitali insanileştirme arasındaki kesişim alanı, en heyecan verici ve ileri düşünceli dijital yeniliklerin bulunduğu alandır. Çünkü din antropolojisi çalışan bilim insanları, dijitalleşmenin insan olmanın ne anlama geldiği üzerine düşünmek için son derece etkili bir araç ve imkân olarak kullanılabileceğine dikkat çekmektedir (Miller & Horst, 2012: 3). Genel olarak dijital kültür, özelde ise dijital dini (motifli) kültür dünyası, yeni keşiflerin yol açtığı yoğun enformasyon sebebiyle hacmi gün geçtikçe genişleyen ve fiziksel mekânı olmayan bir ağ toplum yapısından oluşmaktadır.

Modern gündelik hayatta sade bir vatandaşın günlük rutinleri içinde nelerle meşgul olduğunu düşündüğümüzde dijitalleşmenin boyutlarını daha yakından görmüş oluruz. Bugün “akıllı telefonların ya da saatlerin alarmıyla güne başlamaktan tutun da mobil cihazlardaki uygulamaları kullanarak hava durumunu, en kısa yol güzergâhını, en yakın bankamatikinin nerede olduğunu ya da trafik durumunu öğrenmeye, kredi kartıyla alışverişten mobil uygulamalardan taksi çağırmaya, çevrimiçi platformlarda eğitim almaktan çeşitli anlarını sosyal medya üzerinden dünyanın dört bir yanındaki bireylerle paylaşmaya, boş zamanı podcast dinleyerek ya da dijital oyunlar oynayarak geçirmekten tek tıkla eve yemek siparişi vermeye kadar birçok farklı eylemi dijital teknolojiler sayesinde” gerçekleştiriyoruz (Koç, 2022: 501).

Din antropolojisinin bağlı olduğu disiplin olarak kültürel antropoloji, geçmiş kültürlerin kalıntılarında hareketle insan davranışını açıklamaya çalışan arkeologları, kültürü koruyan ve gelecek kuşaklara aktaran bir araç olarak dili inceleyen filologları ve incelenen kültürler üzerinde yoğunlaşan etnologların birikimlerini içine alan zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Din-kültür ilişkisinin boyutlarına odaklanan din antropolojisi ise, kültürlere göre biçimi ve içeriği farklılaşan dini inanç, pratik ve sembollerdeki

çeşitliliğin toplumsal sonuçlarını inceler. İnsani-kültürel çeşitliliğin belli başlı dini sistemlerdeki görünümünü anlamaya ve açıklamaya çalışır. Din antropolojisi çalışmalarında, dini düşünce ve davranışların kökenleri ile sosyokültürel ve ideolojik işlevleri zaman ve mekân parametrelerine bağlı değişimler çerçevesinde ele alınır. Bu çalışmalarda tarihsel ve toplumsal bağlamların özgün niteliklerine dikkat çekilerek toplumların dini düşünce ve davranışlarını belirleyen insani, kültürel ve toplumsal etmenler karşılaştırmalı bir yaklaşımla tartışılır. Bununla birlikte 21. yüzyılın başdöndürücü bir hızla değişen dünyasında din antropolojisi de inceleme alanına giren konularda çeşitli değişimlere sahne olmaktadır.

Bu değişimlerin aktörü olan dijitalleşme süreci, din ve kültür etkileşimde yeni yaklaşımların habercisi ve hazırlayıcısı durumundadır. Dijitalleşen dünyanın yeni imkânları, zaman ve mekân engelini ortadan kaldırarak insanlar arasındaki kültürel etkileşimlere akışkan bir nitelik ve yeni boyutlar kazandırmaktadır. Yeni kültürün beraberinde getirdiği yeni insana ilişkin tartışmalar insan, kültür ve din ilişkisinin yeni doğasını anlamayı gerektirmektedir. Dijital kültür ortamında din antropolojisini yeniden düşünmenin imkânının tartışılması gerekir. Serrano ve De Cesaris, dijitalleşme çağında din antropolojisinin imkânını tartıştıkları makalelerinde insan sonluluğuna dikkat çekerek, fani insan hayatının *bedensellik-maddesellik, içsellik-içsel yaşam ve ötekilik* olmak üzere üç temel yönüne odaklanmaktadır.

Dijital kültürün sadece post-dini ve post-spiritüel bir perspektifle anlamlandırılabilmesi ve açıklanabileceği yönündeki sınırlandırıcı görüşe itiraz eden yazarlar, “insanı anlamının teorik bir yolu olarak teolojik antropolojinin, dijital kültür hakkında özgün ve geçerli bir perspektif kazanmamıza yardımcı olabileceğini” savunmaktadır. Onlara göre “teknoloji; sadece bilimsel bilginin uygulanması değil, daha ziyade ve çok daha derinlerde, dünyayla ve başkalarıyla etkileşime geçmemizi sağlayan bilgi ve uzmanlık türüdür. Teknolojik nesnelere bu tür bir becerinin somutlaşmış hali olarak görülebilir. Dolayısıyla birbirimizle ve çevreyle ilişkiler kurmamızı mümkün kılarlar” (Serrano ve De Cesaris, 2021: 336-337). Bu çerçevede insanı esas alan teolojik-antropolojik bakış açısının ayırt edici iki özelliği olan sonluluk ve açıklık ilkeleri üzerinde durmak gerekir.

Din Antropolojisinde Dijitalleşme

İnsan bedeni yaratılmış olduğu için zaman ona damgasını vurmuştur. Bunun sonucunda insan *ölümlüdür, duyusaldır ve düşünendir*. Bedenin ve onun duygulanımlarının karmaşık dinamikleri, insan olma biçimlerimizi belirler. İnsan sonluluğunun özgünlüğünü belirleyen ise *açıklıktır*. Geleneğin bir kısmı, açıklığı bir aşkınlık biçimi olarak, yani “dünyanın ötesindeki dünya” ya da “süper dünya”ya gönderme yaparak yorumlamıştır. Sonluluk ile sonsuz, parça ile bütün, görecelik ile mutlaklık, bedensellik ile maneviyat, içsellik ile dünya arasındaki gerilim, dünya üzerinde yaşama biçimimizin esasını oluşturur. İnsanlık ancak bu gerilim sayesinde ayakta kalabilir; *düşünme, inanma ve arzulama* biçimleriyle yaşayabilir: Açıklık bu tür deneyimler için gerekli bir koşuldur. Sonluluğu bir tür *yokluk* olarak anlamak, insanlık

durumunu anlamlandırma çabalarından yalnızca biridir. Bir başka yol da, sonluluğu insanın özgül - olumlu - belirleyici özelliği ya da bir *nimet* olarak anlamaktır. Sonluluğu anlamamanın bu iki (olumlu ve olumsuz) yolu, aynı zamanda teknolojinin iki farklı niteliği ve dolayısıyla teknolojiye karşı iki zıt tutumun temelini oluşturur.

Serrano ve De Cesaris insanın sonluluğu konusundaki bu iki yaklaşımı, bir nevi Prometheus ve Epimetheus duruşu olarak adlandırmaktadır. Buna göre Epimetheusçu tutumu, “sonluluğu benimseme” yönündeki bir teknoloji anlayışıyla ilişkilendirebiliriz. İnsanlar kendi sonluluklarını tecrübe ederler; sonluluk, insan eylemlerinin ve varlıklarının alanını belirler. Teknoloji; insanların, bu sonluluk alanını nasıl şekillendirdiklerini ve bu alan içinde nasıl yaşadıklarını belirleyen temel unsurdur. Teknoloji, insan sonluluğunun özgül gerçekliğidir. Prometheus figürü ise teknoloji ile sonluluk arasındaki gerilimi vurgular. Buna göre teknoloji “*sonluluğun/ölümün aşılması*” ve ona bir “*çözüm*” olarak anlaşılır. “*Dijital dönüş*” ya da “*devrim*” olarak bilinen mevcut geçişin, teknoloji ile sonluluk düşüncesini nasıl dönüştürdüğü son derece açıktır. Trans-hümanizm bağlamında doruk noktasına ulaşan egemen bakış açısı, dijital teknolojileri insan türünün bazı kusurlarını düzeltmek için yeni bir şans olarak görmektedir.

Epimetheusçu ve Prometheusçu tutum arasındaki ayrımı sürekli ve süreksiz duruşlar arasındaki ayrıma bağlamak mümkündür. Prometheus merceğinden bakıldığında, dijital dönüş, insan doğasını sonsuza kadar değiştirebilecek bir devrim olarak görünmektedir. Bununla birlikte Epimetheusçu yaklaşımı savunmak daha gerçekçi görünmektedir. Çünkü spesifik özelliklerine, vaatlerine ve potansiyellerine rağmen dijital dünya, dijital öncesi dünyadan kökten farklı değildir. Sadece yeni bir yaşam biçimini kendi çerçevesi içinde ortaya koyar. Böylece dünyada olmanın ve kendi insanlık durumumuzla ilişki kurmanın yeni yollarını ya da biçimlerini sunar. Bu noktada sorulması gereken soru şudur: Dijitalleşme, sunulan insanlık durumunun yapısını nasıl etkilemekte ve şekillendirmektedir? Bu soruya, insanı oluşturan üç unsuru ele alarak cevap vereceğiz: bedensellik-maddesellik (*corporeality*), içsellik-içsel yaşam (*inner life*) ve ötekilik (*otherness*).

Dijitalleşme araştırmalarında antropologlar, insanlık tarihi için temel teşkil eden üç unsura odaklanmışlardır. Her çağda hüküm süren ve insanın dünyaya geliş serüveninin merkezini oluşturan bu unsurlardan birincisi *görme*, özellikle de el ile göz arasındaki ilişkidir. İkinci olarak *ses* ve *işitme* ve dolayısıyla kabile ritimlerinden dile kadar topluluğa ait ses ve linguistik örüntüler yer almaktadır. Son olarak ise *ten* veya çevreyle kurulan dokunsal etkileşimlerle oluşturduğumuz moda ve mimari birçok unsur bulunmaktadır. Modernite, görme eyleminin fazlasıyla egemen olduğu bir çağ olmuştur. Dijital çağla birlikte ise, yaşam deneyimimizin merkezine *dokunmayı* koyan duyularımız, her geçen gün yeniden yapılandırılmaktadır. Bugün dokunsal zekâ, sanal gerçeklikle ilişkili olarak incelenirken, teknoloji giyilebilir ve dokunulabilir bir boyut kazanmaktadır (Lanier, 2018’den akt. Serrano ve De Cesaris, 2021: 340-341).

Dijital cihazlarla el ele yaşayan bedenimizi ve benliğimizi keşfetmemiz; fizyolojik, kardiyak, sindirim ve duygusal olaylara aşırı odaklanmamızı sağlar. Dijital ortam, iskeletimiz ve kanımızla birlikte kendi bedenimizin bir parçası haline gelmiştir. Hatta sahip olduğumuz ikinci bir cilt (ten) olarak işlev görebilir. Uzun zaman önce medya araştırmaları, şehri ve evi kendi tenimizin uzantıları olarak tanımlamış ve bunların - vücut ısısının düzenlenmesi, düşmanlardan ve hava koşullarından korunma gibi - dokunsal işlevlerini vurgulamıştır. Bununla birlikte, hipermodern dönem öncesinde bu ikinci ten, bir dizi eşmerkezli alan olarak yapılandırılmıştı: Büyüdüğümüz oda, evimiz, mahallemiz, şehrimiz. Bugün bu ayırım artık ortadan kalkmıştır ve dijital ortam, bireysel bedenle bir tür “*simbiyoz*” ilişkisi içine girmiştir. Vücudumuzun doğal ritimlerine erişim, cihazlarımızla nasıl bir arada var olacağımızı öğrendiğimiz yavaş ve zahmetsiz eğitim, tüm bunlar tamamen dijitalleştirilmiş ortamlarımızda evde hissetme deneyimine, bir zamanlar ne olduğunun mutlak kontrolü ve bilgisinin ürettiği bir konfor ve güvenlik deneyimine katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte bu deneyim, özel ve kamusal arasındaki ayrımı ortadan kaldırarak beden düzenlendiği, ölçüldüğü, değiştirildiği yeknesak bir alanı da yaratmaktadır. Dijital ortam; iş, eğlence, dinlenme, uyku arasındaki farkı göz ardı ederek vücudun var olduğu her an ritimlerini ve mimiklerini belirlemektedir. Varlığımızın “veri haline getirilmesindeki” ana etken budur. Tüm bunlar, tamamen dijitalleştirilmiş ortamlarda kendimizi evimizde hissetme deneyimine, bir zamanlar gizli olanın kontrol altına alınmasına ve bunun bilgisinin yarattığı konfor ve güvenlik deneyimine katkıda bulunmaktadır.

Sınırları muğlak zamanlarda yaşadığımız gerçeği; dijital çağın sağduyu eksikliği, tam da kamusal ve özel, toplumsal ve bireysel arasındaki uçurumu sağlayan zamansal ve mekansal sınırların yokluğunu kamçulamaktadır. Nasıl ki iç dünyamız sosyal hayatla hemen özdeşleşiyorsa, boş bir zamanda beden de teknolojinin dikte ettiği zamansallığa tabi olma yolunda ilerlemektedir. İçsellik-içsel yaşam paradigması, kimlikler ve avatarlar şeklinde elimizdeki çok çeşitli maskelerle kendini gösterir. Selfie'nin otobiyografik pratiğinden başlayarak, paylaşılan iletişim ve içerik üretiminin pek çok biçimine kadar kendimizi web'de anlatmanın birçok farklı yolu vardır. Çok yönlü ve çok katmanlı bir benlik kavramı, dijital çağın bir yeniliği değildir. Aksine, modernite kendi temel yapısını, evde baba ve eş, işte profesyonel gibi inanan her bireyin birçok kimliğinin farklılaşmasında bulmuştur. Ancak dijital çağda, bu farklı kimlikleri ayrı tutan sınırlamalar eriyip gitmekte ve BEN'in çok yönlü kimliği, modernitenin geleneksel ayrımlarının üstesinden gelerek, her şeyin bir arada tutulduğu platformlarda kendini “*dijital kullanıcı, üretici ve tüketici, izleyici ve yaratıcı, gözlemci ve gözlemlenen, özel ve kamusal*” olarak ifade etmektedir.

Sonuç

Dijital yaşam, özel ve kamusal boyut arasında yeni bir özel bütünleşmeyi gerektirir. Hayatın her yönü, hiç bitmeyen bir kendini anlatma pratiği tarafından istila edilmiştir. Her an kendi hikâyemizi üreterek, seçerek, değiştirerek, kelimenin tam anlamıyla kendimizi aynı şeyi yapan insanlardan oluşan bir halka anlatarak kendiliğimize tanık olmaktadır. Bu öz-anlatılar, görünür olma arzumuzla, şeffaflık

kuralıyla ve özgünlük arzusuyla işaretlenir. Bu, başkaları tarafından görülme, onları görmek ve izlerini sürme isteğidir. Dijitalleşmenin insanlık durumunuza etkisine ilişkin üçüncü alan “ötekilik”tir. Dijital çağda kendimizi ötekine açmak için göstermemiz gereken çabalar bir şekilde kodlara devredilir. Algoritmalar, görünmez ve zor olanı şeffaf ve basit bir şeye dönüştürmek için çalışır. Bu yeni ortamda, beklenmeyenlere artık yer yoktur. İç gözlem bizim için bir makine tarafından yapılır ve benliğin karmaşıklığı bir profile dönüştürülür. Bundan sonra, sosyal alanımız bu profile uyacak şekilde, bizimle bizim dışımızda olan herhangi bir istenmeyen teması önlemek için tasarlanmıştır. Bu ortamda söz, kişinin sadece kendisiyle örtüşen inanç veya görüşlerle karşılaştığı, böylece var olan görüşlerinin pekiştirildiği ve alternatif fikirlerin dikkate alınmadığı bir ortam olan yankı odalarına devredilir. Hiper-modern toplumun bir başka paradoksu, bu küme ne kadar geniş olursa olsun, önceden belirlenmiş bir dizi seçenek arasından seçim yapmasına izin vererek bireyi sürekli olarak “benzersiz” olmaya itmesidir. Ötekilik, yalnızca olası bir seçenek olarak algılandığı sürece tolere edilir: Tanınamayan ve endekslenemeyen şey hoş karşılanmaz. Gerçek ötekilik, ötekiyle tanışmak için kendimizi gerçekten değiştirmemizi ve varlığımızın temel direklerini yeni bir toplumsal bağlamda yeniden inşa etmek için tekrar tartışmaya açmamızı gerektiren şey, bir tehlike olarak algılanır. Sonuç olarak dijital kültürün geldiği noktada dijitalleşen din antropolojisi açısından sorulması gereken temel soru, dinin kaderiyle ilgili değil; insanlığın kaderiyle ilgilidir. Bu soruya cevaplar bulabilmek için dijital teknolojilerin soyağacını ve insan sonluluğuyla bağlantısını yeniden tartışmak ve sadece geçmişe bakmak yetmez. Aynı zamanda, insanlar ve teknolojik gelişmeler arasındaki etkileşimin muhtemel yeni biçimlerini ve mevcut dijital imkânlarımızla insan sonluluğunu ifade etmenin yeni yollarını hayal ederek geleceğe de bakmak/projeksiyon tutmak gerekir.

Kaynakça

- Koç, Rezal (2022). Dijitalleşen Kültür ya da Kültürün Dijitalleşmesi: Dijital Kültür Kavramı. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 15 (38), 500-513.
- Miller, Daniel ve Horst, Heather A. (2012). The Digital and the Human: A Prospectus for Digital Anthropology. In *Digital Anthropology*. (3-38). (ed.) Heather A. Horst ve Daniel Miller. London and New York: Berg Publishers.
- Serrano, Gemma ve De Cesaris, Alessandro (2021). Towards a Theological Anthropology of the Digital Age: Some Introductory Remarks. *Interdisciplinary Journal for Religion and Transformation in Contemporary Society*. 7, 335-354.
- Şahin, Osman ve Çapcıoğlu, İhsan (2021). Toplumsal Gerçekliğin İnşasından ‘Büyük Veri’ye Bilginin Dönüştürücü Etkisi. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 32 (3), 684-696.